

CZU: 808.56:821.135.1-2(478)

STRATEGII ALE POLITEȚII ÎN DISCURSUL DRAMATIC BASARABEAN**Ina DRIGA***Universitatea de Stat din Moldova*

În lucrare ne-am propus să urmărim strategiile care definesc atât politețea negativă, cât și cea pozitivă în textele dramatice basarabene moderne. Vom analiza strategiile politeții la care apelează personajele din opera dramatică *Plasatoarele* a autorului basarabean Constantin Cheianu.

Conceptul pragmatic de politețe depășește cu mult sfera înțelegerii curente a acestui termen. În mod obișnuit, a fi politicos înseamnă a respecta anumite norme de comportament care funcționează prin tradiție într-o comunitate dată. Pragmatic, a fi politicos înseamnă a ține în permanență seama de celălalt, a avea sentimentul unei responsabilități față de colocutor pe tot parcursul interacțiunii verbale.

Fiind non-agresivă, politețea pozitivă funcționează polar față de politețea negativă. În timp ce politețea negativă urmărește litotizarea comportamentelor nepoliticoase, politețea pozitivă realizează hiperbolizarea comportamentelor politicoase și orizontalizarea relației interpersonale.

Cuvinte-cheie: *politețe negativă, politețe pozitivă, pragmatică, strategii argumentative, discurs dramatic.*

STRATEGIES OF POLITENESS IN THE DRAMATIC BASARABEAN DISCUSSION

We intend to follow in our work the strategies that define both negative and positive politeness in modern Bessarabian dramatical texts. We will analyze the strategies of politeness used by the dramatical work *Plasatoarele*, by the Bessarabian author Constantin Cheianu, who formed the proper working corpus.

The pragmatic concept of politeness far exceeds the sphere of the current understanding of this term. Typically being polite means to comply with certain rules of behavior that traditionally operate in a given community. The pragmatic concept of politeness exceeds far beyond current understanding of the term. Pragmatic, being polite is to always keep in mind the other, to have a sense of responsibility to colocutor round of verbal interaction.

Being non-aggressive, positive politeness works polarly toward negative politeness, while negative politeness pursues the litholization of unpolitical behaviors, positive politeness leads to hyperbolism of polite behaviors and guides the interpersonal relationship.

Keywords: *negative politeness, positive politeness, pragmatics, strategies argumentative, speech dramatic.*

Introducere. Strategii ale politeții – fundamentări teoretice

Pragmatica *politeții* joacă un rol crucial în societate, permițând concilierea intereselor în general, a divergențelor între Ego și Alter, menținând o stare de echilibru relativă și totdeauna precară între protecția de sine și menajarea celuiilalt.

Nu în ultimul rând, privim politețea pragmatică în relație cu regula puterii, care spune că cei puternici sunt mai puțin politicoși, în vreme ce vorbitorii mai puțin puternici au tendința de a se manifesta mai politicos în cadrul interacțiunii verbale.

Teoriile lingvistice ale politeții s-au dezvoltat pe baza lucrărilor lui E.Goffman, P.Brown și ale lui S.Levinson. Ei concep politețea drept strategie universală în interacțiunile sociale.

Desfășurarea normală a schimburilor verbale, prin menținerea unor relații de bunăvoință între participanți și a unei stări de echilibru social, este reglementată de acțiunea *principiului politeții*.

Cea mai importantă teorie pragmatică a politeții este cea a lui Brown și Levinson (1987), având la bază conceptul de *face*. În opinia acestor cercetători, ea se referă la imaginea publică pe care și-o reclamă orice individ. Clarificăm tot aici și conceptele de *eu negativ* (engl. *negative face*), *eu pozitiv* (engl. *positive face*), exprimare neambiguă (engl. *on record*), exprimare ambiguă (engl. *off record*), distanță socială, putere relativă, grad de interferență, politețe pozitivă sau politețe negativă.

Reamintim și teoria lui G.Leech (1983), care definește cele șase maxime ce stau la baza principiului politeții: *maxima tactului, a generozității, a aprobării, a modestiei, a acordului, a simpatiei*.

Primele patru sunt maxime perechi, (1) și (3) fiind centrate asupra celorlalți (receptori, auditori, cei despre care este vorba), iar (2) și (4) – asupra emițătorului. Ele operează cu scale bipolare: avantaje/dezavantaje; aprobare/dezaprobare, în timp ce maximele (5) și (6) operează cu scale unipolare: acord, simpatie [1, p.184].

Strategiile politeții, pe care le utilizează actanții, sunt în general omogene, tehnicile politeții negative îmbinându-se aproape în mod egal cu cele ale politeții pozitive. Atunci când cei subordonați sau inferiori nu vor să pătrundă prea mult pe teritoriul celui superior, vor recurge la mecanismele de limbaj ce reduc gradul de interferență între colocutori, situațiile tranzacționale fiind studiate cu mare atenție, prin diminuarea propriei personalități în relația cu deținătorul factorului putere. Atunci când emițătorul vrea să-l flateze pe receptor, personajele vor apela la folosirea formulelor politeții pozitive, prin emiterea unor constatări laudative, care să reflecte atenția și interesul acordate colocutorului.

Dacă politețea pozitivă operează cu strategii menite să mențină armonia și echilibrul social între colocutori, politețea negativă se manifestă în opoziție cu politețea pozitivă, urmărind întocmai ruperea armoniei și a echilibrului în plan social.

Din punct de vedere pragmatic, politețea este o componentă esențială a comportamentului verbal „desemnând ansamblul strategiilor lingvistice care servesc la instituirea, menținerea sau dezvoltarea relațiilor interpersonale” [2, p.66].

Semiotica teatrală contemporană insistă asupra depășirii acestei distincții rigide, deoarece personajele pieselor de teatru se înfățișează spectatorilor și cititorilor în primul rând ca participanți la interacțiuni verbale. Așa cum sublinia Elamo, piesa de teatru există datorită nivelului discursiv al textului [3, p.124]. Eroii pieselor sunt percepuți ca participanți la interacțiunile verbale, din care este alcătuită piesa și, în consecință, li se atribuie roluri de vorbitori și de receptori.

Conversația constă în schimburi de replici care ar fi bine să-și mențină o oarecare coerență și în organizarea succesiunii replicilor locutorii trebuie să țină seama de un set de reguli. Conform lui Harvey Sacks, cel care a elaborat o metodă de analiză a conversației, unitatea componentă a unei conversații este replica sau intervenția verbală *turn*. Replicile sunt formulate în anumite momente pe parcursul discuției, numite puncte de relevanță tradițională – *traditional relevant places* [4, p.96-97].

Există patru situații principale:

- a) vorbitorul îl selectează pe următorul vorbitor și îi acordă cuvântul;
- b) vorbitorul se selectează pe sine; deci, ignoră punctele de relevanță tranzițională și continuă să vorbească;
- c) ascultătorul preferă să-și păstreze rolul, refuzând să ia cuvântul;
- d) ascultătorul intervine și ia cuvântul, chiar dacă vorbitorul nu vrea să-i acorde acest drept, prin întreruperi sau suprapuneri.

Sucesiunea intervențiilor verbale este, de obicei, organizată sub forma unor *perechi de adiacență*. Perechea de adiacență constă într-o replică și răspunsul așteptat poate fi de mai multe feluri: schimb de saluturi, întrebare și răspuns, cerere și ofertă. Oferirea răspunsului așteptat sau dorit formează o *secvență preferată nemarcată*, în timp ce un răspuns care contravine perechii tipice de adiacență constituie o *secvență nepreferată marcată*.

Desfășurarea interacțiunilor verbale este guvernată nemijlocit și de principiul politeții care este complementul necesar al principiului cooperativ, ambele reglementând, prin intermediul maximelor pe care le subordonează, eficiența schimburilor verbale.

Interacțiunea prin limbaj trebuie să decurgă astfel, încât imaginea publică a eului individual al fiecărui participant (*face* – în terminologia lui Erving Goffman) să nu sufere prejudicii. Este vorba, pe de o parte, de respectarea reciprocă de către colocutori a dorinței firești de independență în acțiune (dorință care definește așa-numita *negative face* a indivizilor) și, pe de altă parte, de respectarea aspirației fiecăruia de a se bucura de aprecierea celorlalți, de a avea acordul acestora în privința anumitor idei, concepții, preferințe etc., exprimate (aspirație care definește așa-numita *positive-face*).

Efectul intrinsec al unei intenții comunicative asupra unei anumite relații sociale poate fi modulat – atenuat sau amplificat – prin alegerea strategică a unor forme de expresie lingvistică.

Natura alegerii strategice – derivând din atitudinea adoptată față de interlocutor – permite distincția dintre o politețe negativă, de menținere a distanțelor, care frânează relațiile sociale, și o politețe pozitivă, integrativă, care accelerează aceste relații. Pentru ambele tipuri, formularea enunțurilor presupune, pe lângă exprimarea neambiguă a intenției comunicative a emițătorului, prezența unor acțiuni redresive, explicite în cazul politeții negative și a unor acțiuni implicite în cazul politeții pozitive. Politețea negativă constituie nucleul comportării rezervate, pe când politețea pozitivă constituie nucleul comportării glumețe, familiare.

Spre deosebire de strategiile exprimării neambigue a intențiilor comunicative, cele ale exprimării indirecte prezintă avantajul că emițătorul are posibilitatea de a-și declina responsabilitatea pentru anumite acțiuni

ce pot aduce prejudicii receptorului. Folosirea unor astfel de strategii implică emiterea unor enunțuri care admit, cel puțin, două interpretări.

Există însă un conflict implicit între dorința fiecăruia de a se bucura de aprecierea și acordul semenilor săi (*positive face*, în terminologia lui P.Brown și S.Levinson), pe de o parte, și dorința de a acționa conform propriilor idei și intenții (*negative face*), pe de altă parte. De aceea, deteriorarea imaginii individuale nu poate fi prevenită decât printr-o alegere strategică a mijloacelor și formelor de comunicare. O asemenea selecție este guvernată, după Brown și Levinson, de trei variabile de natură extralingvistică: distanța socială, puterea și gradul de interferență. Fiecare emițător este în drept să aleagă o anumită strategie adecvată situației.

Introducerea conceptului de politețe pozitivă constituie cea mai importantă inovație a pragmaticii în acest domeniu. Politețea pozitivă are o funcție integrativă, accelerând relațiile sociale, prin insistența asupra elementelor de comunitate; politețea negativă se bazează pe menținerea (și chiar sublinierea) distanței dintre indivizi. Politețea pozitivă se caracterizează prin adoptarea unei atitudini de familiaritate față de interlocutori, cea negativă – printr-o atitudine rezervată.

Politețea pozitivă exprimă preocuparea emițătorului de faptul ca tot ceea ce se leagă de persoana lui să se bucure de aprecierea favorabilă a celorlalți; politețea pozitivă reprezintă o diversitate mult mai mare de uzuri strategice decât cea negativă.

Strategiile care definesc politețea pozitivă au la bază afirmarea (sau chiar exagerarea) simpatiei, a admirației sau aprobării față de tot ceea ce ține de persoana interlocutorului, anticiparea unor rezultate favorabile ale actului comunicativ; strategiile politeții negative se bazează pe sublinierea continuă a dorinței de non-interferență, pe evitarea oricăror presupuneri sau anticipări legate de persoana interlocutorului, pe diminuarea propriei personalități, cu exagerarea valorii celuilalt.

Tipurile de politețe descrise de P.Brown și S.Levinson pot fi considerate, așa cum rezultă chiar din titlul dat de cei doi autori, drept universalii ale comportamentului comunicativ strategic.

Putem defini esența politeții, dar nu putem să fixăm felul în care ea se aplică: politețea urmează datina și obiceiurile moștenite, ea e legată de vremuri, de locuri, de persoane și nu e aceeași la bărbați și la femei sau la oameni din clase diferite. Mi se pare că esența politeții constă în grija pe care trebuie s-o avem ca prin spusele și manierele noastre ceilalți oameni să fie mulțumiți de noi și de ei înșiși [5, p.245-246].

În viața socială, fiecare încearcă să-și apere teritoriul (numită *față pozitivă*) și să valorizeze, să-și facă cunoscută și apreciată de către ceilalți imaginea (*față negativă*). Dar acest scop egoist nu poate fi atins decât dacă se menajează fața negativă și cea pozitivă a celuilalt: dacă este agresat, interlocutorul își va schimba imaginea despre enunțator. A se adresa cuiva, a-i da un ordin, a-l întrerupe, acestea sunt doar câteva exemple de incursiuni în teritoriul personal al interlocutorului; și invers, a se bâlbâi, a se scuza etc. devalorizează fața pozitivă a enunțatorului. Este totuși necesar ca enunțatorul să se autodevalorizeze într-o anumită măsură, pentru a-l putea valoriza pe celălalt și să fie, la rândul său, valorizat de el. Reiese de aici un permanent efort de negocieri între forțe contradictorii.

Aspecte ale politeții în discursul dramatic basarabean

În dramaturgie totul se rezolvă prin schimburi conversaționale, care sunt, în același timp, modelul și reflexul deontologiei discursive specifice unei anumite societăți.

Vom analiza strategiile politeții la care apelează personajele din opera dramatică *Plasatoarele* ce aparține autorului basarabean Constantin Cheianu. Piesa *Plasatoarele* este premiată de Ministerul Culturii din Republica Moldova, spectacolul luând Marele Premiu al Festivalului Național de Dramaturgie (1998).

Titlul piesei *Plasatoarele* trimite la componente considerate de al doilea plan, dar indispensabile actului teatral. Constantin Cheianu conturează o parabolă explicit teatrală a existenței umane – a scenei ca lume și viceversa – a lumii ca scenă. Iar modul în care aceste două spații se intersectează, se întrepătrund, se îmbucă, de regulă, în registru grotesc, tragicomic sau comic, pur și simplu creează un flux de energie compensatoare, care întreține iluzia și o face atotputernică. Un teatru în teatru încăpător, care forțează limitele și lasă loc umorului, ironiei, interogației sarcastice, iar, după caz, și îndoielii. Din simbioza teatrului absurdului ca teatru în teatru a rezultat piesa *Plasatoarele*.

Piesa *Plasatoarele* este jucată în cinci acte reprezentative, în care rolul Prezantatorului s-a limitat doar la anunțarea acestora. Pe parcursul celor cinci acte, rolul Prezantatorului este de a constata niște teme-reper, care, într-un final, se dovedesc a fi de o importanță vitală:

Actul I – Nașterea și copilăria;

Actul II – Adolescența, anii de studenție;

Actul III – Tinerețea, prima iubire;

Actul IV – Maturitatea, căutarea sufletului;

Actul V – Găsirea sensului și pierderea lui.

Toate aceste cinci acte reprezintă, de fapt, existența omului pe acest pământ, drumul parcurs de la naștere până la trecerea în neființă, confirmând dictonul *lumea ca un teatru*. Aceste cinci etape enumeră parcursul timpului petrecut de om pe acest pământ, începând cu nașterea până la moarte. Prima inspirație a pruncului intrat în lumea albă și ultima expirație a celui ce pornește pe o cale fără întoarcere închid un cerc temporal, o viață de om, care se reia, potrivit gândirii populare, la nesfârșit. De la naștere până la moarte, ființa omească parcurge cinci etape obligatorii: copilărie, adolescență, tinerețe, maturitate, bătrânețe. Precum formarea trupului include etape obligatorii, creșterea și dezvoltarea, tot așa sufletul și spiritul parcurg un drum de formare. În prima etapă a vieții omești are loc creșterea, urmează apoi dezvoltarea, prin efort propriu conștient.

În spectacolul *Plasatoarele* spectatorii sunt și ei implicați în acțiunea scenică. Între cei din scenă și cei din staluri hotarul nu mai este delimitat atât de strict. În orice moment există posibilitatea ca actorii să devină spectatori, și invers. În felul acesta, spectatorii sunt chemați să contribuie la marea operă, distrugerea unei iluzii, cea a existenței a două lumi: a actorilor și a spectatorilor. Nu mai avem nevoie să ne înșelăm unii pe alții, trebuie să privim adevărul în față, așa cum este el.

Personajele din piesa sunt grupate în trei categorii, după cum urmează:

I. Actori:

Prezentatorul, El, Ea (soția lui), Prietena lor, Fecioara, Studentul.

II. Spectatorii:

Doamna 1, Domnul 1 (soțul ei), Doamna 2, Domnul 2 (soțul ei).

III. Plasatoare:

Plasatoarea I, Plasatoarea II, Plasatoarea III.

Textul piesei poate fi citit separat, întrucât toate cele trei grupuri de actori își joacă rolul independent, doar la sfârșit se conturează implicarea tuturor în actul creației. Constantin Cheianu nu ezită să atace din flanc gravitatea, solemnitatea, întreaga frazeologie emfatică ce înconjoară mitul creației teatrale, implicit al celei dramatice. Oricât de relativizante, de abstracte în desfășurarea lor pe orizontală sau pe verticală s-ar dori aceste fantomatice construcții pe teme teatrale, ele nu exclud, ci, dimpotrivă, par să scoată în evidență, să favorizeze și să ofere expresie concretă și consistență Jocului. Jocul, resimțit cu aceeași intensitate de actori și de public, basculând între registrul lui cel mai înalt și nota histrionică cea mai de jos, care fac din teatru locul privilegiat al reflecției asupra naturii etern dilematice a omului și a actelor lui de conștiință.

În această piesă vom putea observa și un negativism demistificator, care pune în lumină, mai ales, zona de umbră a personajelor, înclinația spre șarjă, apetitul satiric, conviețuind paradoxal cu rare efuziuni poetice grabnic cenzurate.

Strategiile politeții în cuprinsul piesei analizate de noi se derulează în felul următor:

A. Strategii conotate pozitiv – mecanisme de funcționare

1. Strategia priorității intereselor celuilalt

Una dintre strategiile fundamentale ale politeții privind comportamentul adecvat în raport cu interlocutorii constă în a acorda prioritate intereselor celuilalt și a lăsa în plan secund pe cele proprii. Prin complimente sau laude, locutorii pot face gesturi de politețe la adresa partenerilor implicați în schimbul verbal.

În discuția contradictorie dintre Doamna 1 și Domnul 2 se evidențiază bine strategia priorității intereselor celuilalt, întrucât Domnul 2 încearcă, prin nenumărate moduri și variate forme, să-și convingă interlocutorul de incorectitudinea gândirii discriminatorii la adresa propriei persoane, exprimându-și dezacordul față de cuvintele enunțate de aceasta.

Sunt posibile atât realizările explicite, non-ambigue, cât și cele implicite, după cum demonstrează exemplele:

Doamna 1: *Doamne, ce oribil am ieșit...*

Domnul 1: *Ce vorbești, dragă, ești foarte interesantă.* [Cheianu, C. 2015: 31]

Domnul 1 încearcă să aducă argumente ferme pentru a susține contrariul celor afirmate de către Doamna 1. Pentru Domnul 1 soția are prioritate, este cea mai bună și mai frumoasă creatură, încercând să o convingă să

se aprecieze și să se iubească, apelând la diminuarea propriilor valori și interese, pe care le lasă pe planul secund.

Domnul 1: *Ce vorbești, dragă, dacă arată cineva prost, acela sunt eu.*

Doamna 1, la rândul său, apelează la aceeași strategie, încercând de această dată, prin argumente „forte”, să nu fie de acord cu afirmațiile interlocutorului său, făcând-i complimente, laudându-l, afișând gesturi de politețe la adresa Domnului I.

Doamna 1: *Nu ai dreptate, găsesc că ai o expresie foarte inteligentă. Uită-te cât de aiurită sunt eu.*

Domnul 1: *Nu aș spune, ai ceva irepetabil. Eu da, sunt caraghios, dar tu ai ceva deosebit.*

Complimentele sunt formulate în manieră intensivă, prin intermediul unor structuri superlative. Strategia se dovedește puternică și eficientă din punctul de vedere al efectelor perlocuționare, fapt ce se reflectă și în mecanismele de răspuns folosite.

2. *Strategia maximalizării meritelor celui alt*

Vorbitorii recurg adesea la procedee prin care preamăresc meritele interlocutorului, caz în care actele expresive, precum laudele sau complimentele, capătă o vizibilă notă de exagerare.

Ea: *Ești sensibilă, ești onestă, ești simțitoare, ești cinstită!* [Cheianu, C. 2015: 42]

Nota de exagerare ce caracterizează aprecierile transmise prin intermediul laudelor sau al complimentelor din dialogul pe care l-am citat este susținută nu doar de semantismul termenilor evaluativi folosiți pentru desemnarea calităților, dar și de tiparul sintactic adoptat, enunțul fiind de tip exclamativ.

3. *Strategia cultivării unei imagini proprii favorabile*

Sistemul de politețe reglementează și comportamentele prin care vorbitorul se preocupă de propria imagine, pe care are obligația s-o protejeze în comunicare. Actele expresive de tipul autolaudei, atent manipulate, pot să contribuie la controlarea imaginii individuale, în sensul că pune propria persoană într-o lumină favorabilă.

Ea: *Ah, ce frumos! Uite ce costum fain (îi arată lui). Parcă e gândit pentru silueta mea.* [Cheianu, C. 2015: 28]

Atunci când soția încearcă de nenumărate ori să-și surprindă plăcut soțul cu felul în care arată, râvnind să obțină măcar un compliment la adresa ei, el ripostează de fiecare dată și își exprimă în mod deschis dezacordul și nemulțumirea atât față de exteriorul acesteia, cât și față de caracterul ei.

El: *Ai umeri lați, ești groasă în talie și ai pulpe grase.* [Cheianu, C. 2015: 28]

Deși normele comportamentului politicos lasă loc unor asemenea intervenții, sunt necesare anumite precauții din partea locutorului care își asumă actul de autolaudă. Se impune totuși respectarea așa-numitei legi a modestiei în comunicare, potrivit căreia este de preferat ca vorbitorii să evite elogiile la adresa propriei persoane, iar în situații excepționale, când ele sunt necesare, să fie realizate într-o manieră atenuată.

B. Strategii conotate negativ – mecanisme de funcționare

Un principiu important al vieții sociale vizează dreptul individului de a aștepta ca partenerii săi să-l respecte și să-l trateze corespunzător atunci când manifestă anumite atribute sociale. Se impune respectarea legii modestiei în comunicare, potrivit căreia este de preferat ca vorbitorii să evite elogiile la adresa propriei persoane sau să le actualizeze într-o manieră cât mai atentă.

1. *Strategia diminuării defectelor celui alt*

Potrivit acestei strategii, eventualele defecte ale interlocutorului trebuie prezentate într-o manieră atenuată, astfel încât să menajeze interesele respectivului și imaginea lui în relațiile interpersonale cu ceilalți participanți la interacțiunea verbală.

Domnul 2: *Uitați-vă, sunt și fotografiile noastre.*

Doamna 1: *Doamne, ce oribilă am ieșit.*

Domnul 1: *Ce vorbești, dragă, ești foarte interesantă.* [Cheianu, C. 2015: 31]

2. *Strategia diminuării propriilor merite și a hiperbolizării defectelor*

În privința actelor cu potențial autoamenințător, atât în planul producerii, cât și în cel al receptării, Catherin Kerbrat-Orecchioni remarcă natura nepoliticoasă a actelor autodenigrante, prin care emițătorul își plasează interlocutorul într-o postură incomodă, întrucât îl obligă inevitabil la luare de poziție. Această constrângere este vizibilă într-un exemplu, precum cel de mai jos, în care vorbitorul EL încearcă să contracareze efectul negativ, pe care l-ar putea avea actul de autocritică asupra imaginii emițătorului.

El: *Hm... Am și eu defectele mele.*

Ea: *Și încă ce defecte!*

El: *Sunt cam leneș.*

Ea: *Asta da!*

El: *Sunt un puturos, ce mai.*

Ea: *Ei lasă, dragă, nu mai exagera.*

El: *Voi nici nu vă imaginați ce împuțit sunt eu.* [Cheianu, C. 2015: 46]

Personajul central din prima parte a operei dramatice *Plăsătoarele* este El, în jurul acestui personaj se desfășoară acțiunile centrale, se rotesc disputele și conversațiile întreținute între EL-Ea-Prietenă-Fecioara-Studentul. El este un domn arogant, în mare parte, sigur de sine, care își iubește nemărginit propria persoană și are grijă ca propria imagine să fie mai mereu în prim-plan.

El: *Hm... în orice caz, eu sunt un om care, dacă promite cuiva ceva, apoi face.*

Ea: *Ai spus-o !*

Prietenă: *Lasă că știm noi cum îți onorezi promisiunile!*

El: *În orice caz, eu sunt un om care nu poate face cuiva o porcărie.*

Ea: *Și încă ce porcării!*

Prietenă: *Adevărate măgării!* [Cheianu, C. 2015: 46]

În urma analizei efectuate, am observat că El întreține discuții cu fiecare personaj, utilizând atât expresii conotate pozitiv, cât și negativ. Totuși, strategiile de amenințare, de marcarea a diferenței, de enunțare a pretențiilor la adresa interlocutorului predomină în mare parte pe parcursul întregii opere.

În continuare vom prezenta, în funcție de fiecare personaj, instrumentele de realizare a strategiilor folosite de către El.

I. Prima, cea mai importantă și reprezentativă dintre cele cinci relații comunicative, este relația dintre El și Ea (soția lui). De la bun început, remarcăm faptul că la adresa soției sale El nu a utilizat nicio expresie conotată pozitiv, nici strategii de flatare a acesteia, nici de menajare a imaginii, nici chiar un pic de respect față de Ea.

Pe parcursul întregii discuții, El încearcă de nenumărate ori să perturbeze armonia și echilibrul familial, din dorința de a acționa conform propriilor idei și intenții (*negative face*). Urmărind fiecare situație, devine clară atitudinea nerespectuoasă, ironică și agresivă a lui El față de interlocutor, în cazul nostru – față de soția sa, Ea. Predomină politețea negativă la adresa interlocutorului, întrucât a fi politicos înseamnă a ține în permanență seama de celălalt, a avea sentimentul unei responsabilități față de interlocutor pe tot parcursul interacțiunii verbale.

Ea: (văzând ceva în revistă) *Ah, ce frumos! Uite ce costum fain! (îi arată lui) Parcă e gândit pentru silueta mea!*

El: (fără să se uite) *Ăsta îți pune în evidență toate defectele. Ai umeri lați, ești groasă în talie și ai pulpe grase.* [Cheianu, C. 2015: 28]

Ea: *Ce verde superb (îi arată lui) Uite ce verde! Un verde ca ăsta m-ar prinde de minune.*

El: *Cu ochii tăi albaștri? Cu tenul tău palid...* [Cheianu, C. 2015: 28]

Ea: (către el) *Deschide.*

El: *De ce eu?*

Ea: *Pentru că ești bărbat. Este firesc, ca bărbat, să deschizi unui bărbat.*

El: *Cum să-l întâmpin – să-i sărut mâna?* [Cheianu, C. 2015: 37]

Studentul: *Și să știți că semănați uluitor de mult cu cântăreața aia franceză. Îmi scapă numele...*

Ea: *Dalida.*

Studentul: *Exact.*

El: *Acum mi-am amintit și eu. Dalida, cântăreața care s-a sinucis.* [Cheianu, C. 2015: 39]

Ea: *Într-adevăr, pot fi și nehotărâtă... Cât de exact! Ce portret perfect...*

El: (aparte) *Soția mea bate câmpii.* [Cheianu, C. 2015: 45]

II. O a doua axă de analiză se referă la întreținerea interacțiunii verbale dintre El și Prietenă, atunci se demască o dublă înfățișare a lui El. Pe de o parte, El nu o agreează pe Prietenă, discută nerespectuos despre ea cu soția lui, folosind ironia și un ton agresiv la adresa acesteia:

El: *Acuși apare prietenă ta cu zâmbetul ei de țistar (mimează un zâmbet de țistar) și zice (imitând prietenă) Salut! Ce mă enervează!...*

Pe de altă parte, din dorința de a părea amabil și ospitalier, El încearcă să-și menajeze imaginea, iar, cu prima ocazie, când o revede pe Prietenă soției sale, nu ezită să-i facă un compliment (complimente care, în

schimb, nu au fost spuse niciodată la adresa propriei soții). Întrucât politețea pozitivă reflectă apropierea dintre vorbitori și constituie nucleul comportării glumețe și familiare, El a reușit, de această dată, să-și menajeze eul pozitiv, apelând la un lexic de flatare și admirație la adresa interlocutorului său:

El: *Ce bine te prinde bluza aceasta.*

Prietena: *Nu vroiam să o îmbrac, mă îngrașă...*

El: *Ce vorbești, te face atât de zveltă.* [Cheianu, C. 2015: 33]

III. O a treia relație este cea stabilită între El și Fecioară, reflectând în mare parte aceleași atitudini și strategii folosite, precum erau cele analizate mai sus, dintre El și Prietenă. Întrucât, în absența Fecioarei, El obișnuiește să vorbească nerrespectuos și arogant despre interlocutorul absent la conversație, precum procedează și de această dată, apelând la instrumente de realizare a strategiilor de amenințare a imaginii personajului: agresiunea, ironia și reproșurile, care nu întârzie să apară:

El: *Acuși apare cu mutra ei aiurită și zice: Eu, ori de câte ori fac cunoștință cu un băiat, primul lucru pe care i-l spun este că sunt Fecioară.* [Cheianu, C. 2015: 32]

În schimb, la începutul conversației cu Fecioara, El își scoate masca și încearcă să-și pună în prim-plan sinceritatea, admirația, laudele și nemijlocit aprobarea față de tot ceea ce ține de persoana interlocutorului, în acest caz – față de Fecioară.

El: *Astăzi ești frumoasă ca o acriță!* [Cheianu, C. 2015: 35]

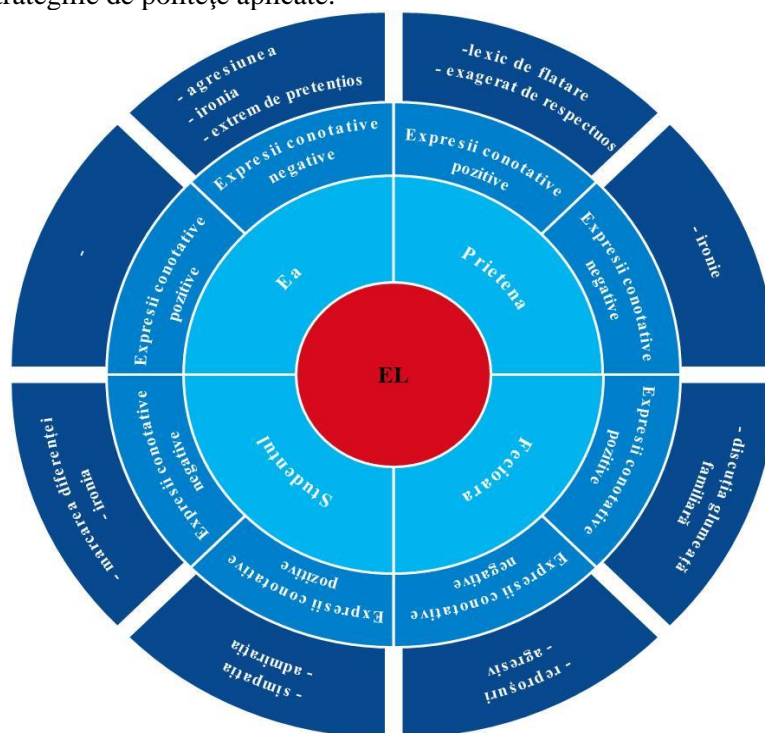
El: *Dar nu vă dăm drumul cu cea mai mare plăcere.* [Cheianu, C. 2015: 49]

El: *A fost o duminică extraordinară! La revedere!* (Studentul și Fecioara pleacă). [Cheianu, C. 2015: 50]

IV. Și, într-un final, în raport cu Studentul, El manifestă doar strategii de amenințare a imaginii acestuia, precum ironia și agresiunea, dar, și de această dată, nu o face în prezența interlocutorului, ci în absența lui, ceea ce-i demască personalitatea, caracterul nedemn și atitudinea nepoliticoasă.

El: (aparte) *Ăsta se pricepe la oameni ca porcul la portocale.* [Cheianu, C. 2015: 45]

În figura ce urmează am încercat să surprindem schematic egocentrismul protagonistului piesei, proiectat pe coordonatele conversaționale cu celelalte personaje din piesă, fapt ce-i profilează metamorfozele imaginii de sine, în funcție de strategiile de politețe aplicate.

A doua parte a operei dramatice este destinată conexiunii dintre Spectatori: Doamna I, Domnul I, Doamna II, Domnul II și Plasatoarele, care sunt în număr de cinci.

Întrucât epilogul este jucat fără public, una dintre Plasatoare elogiaza crearea în șapte zile a spectacolului, după modelul bine cunoscut al creației divine, precum și faptul că Sfârșitul piesei îl scrie spectatorul.

Coliziunea dintre ficțiune și realitate, personaje, interpreți și Autor îl determină pe acesta din urmă să-și mărturisească neputința de a încheia piesa de unul singur, lăsând această operație pe seama spectatorului.

În cele din urmă între Spectatori și Plasatoare apare un conflict care degenerază în violențe verbale, marcate prin ridicarea vocii, prin replici tăioase și expresii nepoliticoase, chiar arogante. În centrul acțiunii se află Doamna I, care își manifestă dezacordul și nedumerirea față de astfel de spectacole în care lipsește epilogul, Plasatoarele explicând de fiecare dată că ele nu cunosc și că nu au avut ocazia să vadă cu ce se termină spectacolul.

Întrucât Doamna I nu dorește să părăsească sala de spectacol până Plasatoarele nu-i vor destăinui amănunte legate de Epilog, aceasta, pe parcursul negocierilor, ajunge să îmbine emoții atât negative, cât și pozitive (predomină totuși cele negative), iar strategiile la care apelează definesc atât politețea negativă, cât și, uneori, pe cea pozitivă: lexic de flatare, scuze, critică, exprimare exagerat de respectuoasă sau pretențioasă, agresiune etc.

Doamna I: *Și pentru cine vor juca actorii, dacă spectatorii vor fi ieșiți?*

Plasatoarea II: *Pentru actori.*

Doamna I: *Actorii vor juca pentru actori? Ce tâmpenie...* [Cheianu, C. 2015: 52]

Doamna I: *O să ne plângem, să știți că o să ne plângem!*

Plasatoarea III: *Plângeți-vă, doamnă, plângeți-vă.* [Cheianu, C. 2015: 53]

Doamna I: *Să știți că o să ajung până la ministrul culturii!*

Plasatoarea II: *Ajungeți, doamnă, ajungeți.* [Cheianu, C. 2015: 53]

Doamna I: *Chiar aș vrea să văd cum vă bateți joc de un spectator fidel al teatrului.*

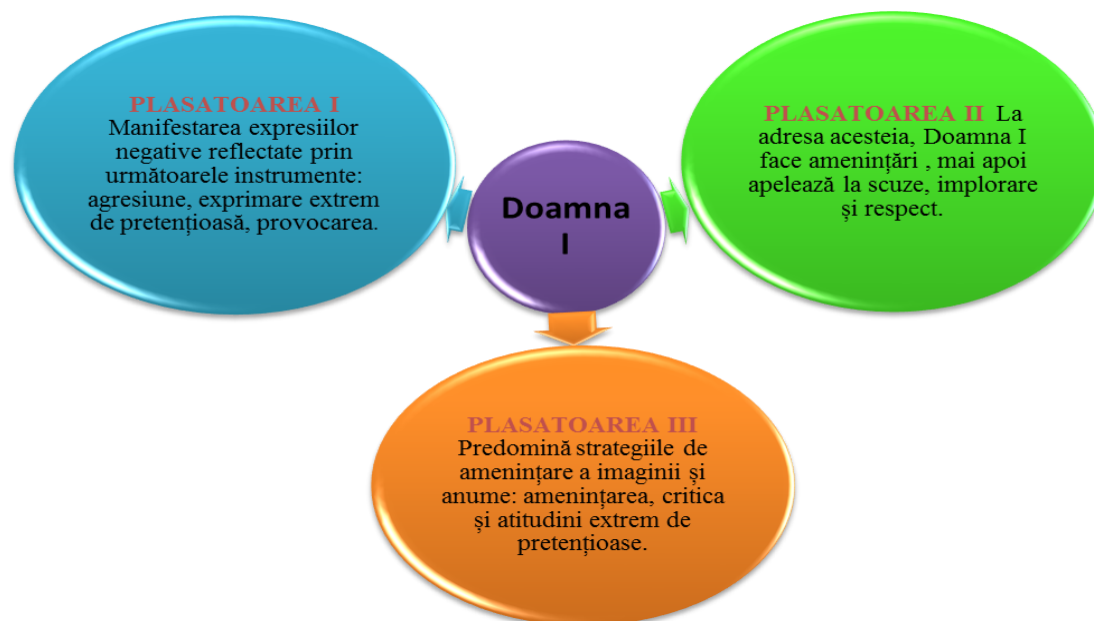
Plasatoarea I (o ridică în brațe).

Doamna I: *O să-mi vând scump pielea!* (Doamna I este transportată spre ieșire) [Cheianu, C. 2015: 55]

Doamna I: *Barbarilor, Avangardiști împuțiți! Nenorociților!*

Plasatoarea I: *Uf, m-am săturat! În fiecare seară trebuie să mă enervez în halul ăsta!* [Cheianu, C. 2015: 55]

O singură dată Doamna I își schimbă totalmente atitudinea și maniera conversațională – atunci când, văzând că tentativele ei de a obține informații de la Plasatoare referitoare la epilog nu au avut succes, după nenumăratele strategii, care îi amenință imaginea (*negative face*), precum: critica, agresiunea, lexic extrem de pretențios, Doamna I încearcă să-și refacă comportamentul față de Plasatoare și deja pune în joc strategii de flatare a imaginii prin: scuzele și exprimarea respectuoasă (a se vedea figura 2).

Doamna I: (cu lacrimi în ochi) *Vă rog, vă implor, spuneți-mi ce va fi, cum se va termina totul. Vă implor, nu voi putea dormi toată noaptea, mă voi frământa săptămâni și luni în șir. Spuneți-mi un cuvânt, doar un singur cuvânt!*

Plasatoarea II: *V-am spus, doamnă, că nu cunoaștem nimic.* [Cheianu, C. 2015: 54]

Concluzii

1. Considerăm că politețea este un proces extrem de complex, poate fi descrisă ca normă socială și principiu de cooperare în același timp, are valențe universale și culturale;
2. Principiul politeții este complementul necesar al principiului cooperativ, ambele reglementând, prin intermediul maximelor pe care le subordonează, eficiența schimburilor verbale;
3. Drama este spațiul în care conflictele interacționale apar cel mai des din cauza lipsei de politețe;
4. Orice analiză a textului dramatic trebuie să ia în considerare dinamica socială a interacțiunii personajelor. În acest context analiza politeții / lipsei de politețe are rolul de a descrie cum participanții la dialog manipulează mesajele cu scopul de a susține aparențele;
5. În cadrul operei dramatice *Plasatoarele* de C.Cheianu, politețea pozitivă operează cu strategii menite să mențină armonia și echilibrul social între colocutori, pe când politețea negativă se manifestă în opoziție cu cea pozitivă, urmărind intensificarea tensiunilor dintre personaje și dezvoltarea conflictelor.

Referințe:

1. IONESCU, R.L. *Narațiune și dialog în proza românească – Elemente de pragmatică a textului literar*. București: Editura Academiei Române, 1991, 184 p.
2. IONESCU, R.L. *Limba și comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*. București: All Educațional, 2003. 66 p.
3. ELAM, K. *The semiotics of theatre and drama*. London and New York: Terence Hawkes, 2005, 148 p.
4. DASCĂLU-JINGA, L. *Pauzele și întreruperile în conversația românească actuală*. București: Editura Academiei Române, 2006. 239 p.
5. La BRUYERE, J. *Caracterele*. Vol.1. / Tr. de Aurel Tita. București: Editura pentru Literatură, 1968, p.245-246.

Surse:

1. CHEIANU, C. *Plasatoarele*. În: *Teatru*. Chișinău: Cartier, 2015, p.25-58.

Date despre autor:

Ina DRIGA, doctorandă, Școala doctorală *Studii Lingvistice și Literare*, Universitatea de Stat din Moldova; lector universitar la USMF.

E-mail: ina.oprea@mail.ru

Prezentat la 14.12.2018